

NEMZETI ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEK TÖRTÉNETE

„Habsburg-falók” és „Habsburg-ügynökök” – A köztársaság kikiáltásának napja az osztrák második köztársaság emlékezetében

Wenninger, Florian: Von „Monarchenfressern” und „Habsburg-Agenten”. Der 12. November als politischer Erinnerungsort der Zweiten Republik. = Zeitgeschichte, 41. Jg. 2014, 6. No. 400–413. p.

Az Osztrák Köztársaság a Monarchia utódállamaként hosszan tartó, keserves eszmepolitikai küzdelmek során át kereste nemzeti önazonosságát kulturális-etnikai meghatározók és univerzalisztikus jegyek között, s kérdés, hogy máig is végérvényesen megtalálta-e. (Az EU kereteiben mindenképp: igen.) Útkeresését kívülről ráoktrojált cezúrával szakította félbe hét esztendőre az ország hitleri bekebelezése, utána pedig tíz éven át bénította a négyhatalmi megszállás (1945/55). Az 1918-1938 között kibontakozó, majd a megszakítás után a második köztársaság kereteiben 1955 után folytatódó útkeresés beszédes tükrö a nemzeti ünnep konszenzusos kijelölésének elhúzódó megoldatlansága. A tanulmány szándéka szerint a második köztársaság időszakára koncentrálni, ám maga sem tekinthet el a megelőző szakasz és egyáltalán az 1918/19-es alaphelyzet bemutatásától.

A monarchiabeli cseh stb. „korona” országaitól megvált, az osztrák „örökös tartományok” területére szorítkozó (Burgenland néven ugyan az addigi „német” Nyugat-Magyarországgal kibővült) „Német-Ausztria” ideiglenes nemzetgyűlése 1918. november 12-kén proklamálta köztársasági státuszát, és ezt a napot, egyébként május 1-sejével párhuzamban, fél évvel később az alkotmányozó nemzetgyűlés állami ünneppé nyilvánította. Kapcsolódóan a 10. évfordulóra a bécsi Ringen felállításra

került a köztársaság emlékműve. Időközben a békeszerződés az új államot a „német” építetnon használatától eltiltotta. November 12. a „nemzeti” ünnep szimbolikus szerepét a Szociáldemokrata, illetve a Keresztény-szociális Párt politikai vetélkedése talaján azonban nem tölthette be egyértelmű küldetéssel. A szociáldemokraták ugyanis kifejezetten a köztársasági eszmével kötötték össze, de még ezt is a Május 1-jéhez hasonlóan a szociális reformok szervének tekintve. A polgári-konzervatív, olykor akár még a monarchisztikus érzelmeknek elkötelezett keresztény-szociális tábor mindezzel merőben szemben állva legfeljebb a kénytelen-kelletlen tudomásul vett új államiság deficitesebb jelentéskörét asszociálta hozzá. Megünnepléséhez ennek megfelelően az intézményi szinteken (iskola stb.) túl őszi formában nem is csatlakoztak. A plurális demokráciát felszámoló ausztrófasiszta diktatúra (1934/38) végül el is törölte az ünnepet, a bécsi emlékművet is eltakarította. Ettől kezdve a hitleri uralom és az azt követő megszállási időszak alatt, noha a szociáldemokraták a szovjet által protezsált kommunistákkal vállvetve szorgalmazták az eltörölt ünnep visszaállítását, Ausztriának nem volt nemzeti ünnepe. A baloldal az 1948-as 30. évfordulón ünnepelte ugyan november 12-t mint emléknapot, elérte az emlékmű újbóli felállítását, a nap nemzeti ünnep-státuszának kérdése ezt követően azonban egészen 1955-ig lekerült a napirendről.

Az 1955-ös osztrák államszerződés nyomán, tömbön kívüli státuszban újra függetlenné vált Ausztria politikai életét sikeresen konszolidálta a Szociáldemokrata Párt és a keresztény-szociális törekvéseket megöröklő Néppárt 1947-től kormányzó, 1966-ig kitartó nagykoalíciója. Ebben a közegben indult újra a törekvés a kölcsönösen elfogadható vonatkozási ponthoz kötött nemzeti ünnep kijelölésére. Új lehetőség adódott október 26-ával, a visszanyert szuverenitás kihirdetésének napjával, amely a „nemzeti zászló napja” gyanánt, főként iskolai megemlékezések céljára, rövidesen elnyerte a nem hivatalos emléknapi rangját. Majd November 12. 1958-as 40. évfordulója körül a szociáldemokraták főként a párthoz leginkább kötődő Bécsben, de több vidéki ponton is megrendezett nagyszabású megemlékezéseik hullámán újfent megpróbálkoztak a köztársaság napjának előtérbe állításával, s helyenként az ellentábor sem tagadta meg a csatlakozást. A néppárti központi vezetés

azonban nyíltan ellentmondott: kinyilvánított álláspontja szerint a köztársasági Ausztria alapját nem egyedül a köztársaság 1918. évi kikiáltása adja, ahhoz a Monarchia öröksége is hozzátartozik, majd közbülső megoldásként mind határozottabban október 26. nemzeti ünneppé nyilvánítását javasolta. Az ekkoriban már néppárti stratégiára törekvő Szociáldemokrata Párt végül fontolóra vette az Október 26. körüli kompromisszum lehetőségét. Egy időre csak a Habsburg Ottó hazalátogatási szándéka nyomán 1960/63 között elhúzódó „Habsburg-válság” zavarta össze a helyzetet, amikor is November 12. szimbolikája szükségképpen új erőre kapott, s a megemlékezések szociáldemokrata részről új lendületet nyertek. S noha a kormány a trónörökösnek nem engedett, hiába tették volna, ha csak róluk van szó, a néppártiak, koalíción kívülről a kommunisták hangja is egyre nagyobb lett, az egész jobboldalt „Habsburg-ügynökök” gyülekezetének titulálva. Ottó egyébként kérészetet adott be a Közigazgatási Bírósághoz, mely 1963-ban általános meglepetésre és sokak felháborodását kiváltva még helyt is adott neki, de akkor a helyzet feszültsége láttán végül ő maga állt el a terveitől. Október 26. ügye végre zöld utat nyerhetett.

A soron következő 1964. év alkalmat adott az osztrák múlt egy harminc, valamint egy ötven év előtti katasztrófaeseményének tükrében történő szemlélődésre: a jobb- és baloldal 1934-es összecsapásának, illetve az I. világháború kitörésének emlékezetéről volt szó. A kettős emlékezet is a kompromisszumokra törekvő politikai belátásra ösztönzött, és most lényegében a baloldal volt soron. A szociáldemokrata-néppárti koalíciós kormány egyik utolsó intézkedéseként munkaszüneti nap jelleggel nemzeti ünnepnappá nyilvánította Október 26-át, érintetlenül hagyva November 12. köznapi jellegű emléknap-státuszát. A továbbiakban váltópártként szereplő táborok egyike sem vizsgálta felül az egyezményes konstrukciót. Sőt, a köztársaság napját az 50. évfordulón, 1968-ban, az 1966/70 között önállóan kormányzó Néppárt támogatásával már-már nemzeti ünnepnek kijáró nyomatékkal és méltósággal ülte meg az ország, hitet téve az Első Köztársaság emlékének megbecsülése mellett. A következő választási ciklusokon 17 évig átívelő, politikailag lehető legkorrektebb szociáldemokrata kormányzás Bruno Kreisky vezetésével nem hogy nem vitatta Október 26. történetpolitikai legitimitását, de arra épít-

tette egész, korszakalkotó kormányzati filozófiáját. Ha a felszín alól olykor elővillantak még a November 12-dikét illető politikai vagy inkább ideológiai igények, maga Kreisky intette le párttársait azzal, hogy annak emlékezetére, ha közelről megnézik, tulajdonképp rátapad ama korai „Német-Ausztria”-szemlélet, melynek jegyében a régi szociáldemokraták még támogatták volna akár a Weimari Németországgal való egyesülés gondolatát is a nemzeti függetlenséggel szemben. Ez az 1978-as, 60. évforduló eseménye volt. Ugyancsak Kreiskynek jutott osztályrészül a Habsburg Ottóval való kései kézfogás is (1972), amivel kiköszörülhetett a mértéken felül „Habsburg-faló” baloldal becsületén esett csorbát.

Komáromi Sándor

Az 1918/19-es új Litvánia demokratikus kezdetei

Richter, Klaus: „Eine durch und durch demokratische Nation”. Demokratie und Minderheitenschutz in der Außendarstellung Litauens nach 1918 = Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung. 2015. No. 2. 194-217. p.

A cári orosz és kisebb részt német birodalmi kötelékekből az első világháború végével szabaduló balti nemzetek új szuverenitásainak megszületéséről és korai életéről egyelőre kevés közkeletű és szilárd ismerettel rendelkezünk. Egykorú sajtó- és diplomáciai források tükrében ez irányú tartozásokból törleszt a Kelet-Közép-Európa-kutatásnak szentelt orgánium tanulmánya – Litvánia vonatkozásában.

Az 1917 februári orosz polgári, majd az októberi bolsevik forradalom kihatásaként, egyúttal pedig a központi hatalmak és Oroszország között 1918. március 3-án megkötött breszt-litovszki béke erejével a balti és attól délebbre elhelyezkedő területek nemzeti elszakadási mozgalmi Tallinntól Kijevig lényegében a német megszállási időszakban – homályos célzatú, de hathatós német támogatás mellett – jutnak el függetlenségi elképzeléseik artikulációjáig. Az orosz bolsevik adminisztráció a békekötés értelmében tulajdonképp lemond a vonatkozó területek legnagyobb részéről. E nemzeti önállósági törekvések – részint a német kon-